

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0001-5508-1555

Mokslinių tyrimų kryptys: terminologija, terminografija.

DOI: doi.org/10.35321/all84-05

TERMINAI IR NEBE TERMINAI POPULIARIOJOJE ŽINIASKLAIDOJE

Terms and Non-terms in Popular Media

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariama terminų vartoseną populiariojoje internetinėje žiniasklaidoje. Tyrimu buvo siekiama nustatyti, kokia reikšmė – specialią (termininę) ar determinologizuota – internetinėje žiniasklaidoje vartojami kalbos vienetai, medicinoje funkcionuojantys kaip terminai, identifikuoti kitus semantinius tų terminų pokyčius. Tyrimo objektas – terminas *alergija* ir su juo sudaryti sudėtiniai terminai, o pagrindinis šaltinis – DELFI.lt tekstynas. Straipsnyje atskleidžiama terminijos dinamika.

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminas, determinologizacija, semantika, variavimas, tekstynas.

ANNOTATION

The article discusses the usage of terms in popular online media. The aim of the research was to determine in which meaning – special (terminological) or determinologized – the language units functioning as terms in medicine are used in online media and to identify other semantic changes of those terms. The object of the research is the term *alergija* ‘allergy’ and the complex terms formed with it, whereas the major source is the DELFI.lt corpus. The article reveals the dynamics of terms.

KEYWORDS: term, determinologization, semantics, variation, corpus.

ĮVADAS

Terminai ne tik sudaro mokslinio, dalykinio diskurso pamatą, bet ir papildo bendrąjį žodyną. Turbūt niekas nedrįstų ginčytis, kad „tam tikra terminų dalis patenka visur, kur vartojama kalba, į visas vartojamąsias kalbos atmainas“ (Keinys 2005: 226). Iliustracinių pavyzdžių ilgai ieškoti nereikia – prasidėjus COVID-19 pandemijai epidemiologijos ar kitų medicinos sričių, statistikos ir kt. terminai kasdien pasiekia plačiąją visuomenę. Ypatingi įvykiai ir situacijos yra laikomi viena iš ekstralingvistinių determinologizacijos plačiąja prasme priežasčių. Tai kartu ir paskata terminologams atsigręžti į terminijos ir nespecialiosios kalbos santykį, terminų vietą ir padėtį leksinėje sistemoje, determinologizaciją¹. Lietuvių terminologijoje šie klausimai sulaukė nedaug dėmesio – Kazimieras Gaivenis (2014 [1997]: 242) trumpai apibūdino determinologizaciją, Kazimieras Župerka (2000) tyrė kalbotyros terminų vartoseną publicistikoje, Jurgita Mikelionienė su Aušra Berkmaniene (2018) analizavo termino *aparatas* determinologizaciją, Asta Mitkevičienė (2020) nagrinėjo dvižodžių terminų vartosenos ypatumus internetinėje žiniasklaidoje.

Terminais einančių žodžių ir pastoviųjų žodžių junginių atranka ir pateikimas yra aktualūs leksikografijai (Žilinskienė 1997, 2000; Naktinienė 2002 ir kt.). Bendrosios kalbos žodynuose, kaip antai DŽ, anot K. Gaivenio, „termininės reikšmės apibrėžimai išvis nepateikiami, o dedami tik žodžių, vartojamų terminologijoje, leksinės reikšmės paaiškinimai ir nurodomos jų vartosenos sritys“ (Gaivenis 2002: 14). Taip terminologas motyvuoja mintį, kad į DŽ įtraukta žodžių, atliekančių terminų funkcijas, o ne pačių terminų. Tokios nuostatos laikomasi ir šiame darbe. Įdomu tai, kad žvelgiant iš kitos – leksikografijos, o ne terminologijos – perspektyvos, teigiama, kad, pvz., botanikos srities žodžiai aiškinamuosiuose žodynuose tradiciškai apibrėžiami kaip terminai (Gaidienė, Liutkevičienė 2020: 94)².

Šiame straipsnyje aptariama terminų vartoseną populiariojoje internetinėje žiniasklaidoje. Tikslas – išsiaiškinti, kokia reikšmė – specialiąja ar determinologizuota – joje vartojami kalbos vienetai, einantys terminais medicinoje, nustatyti kitus semantinius tų terminų pokyčius.

Teorinės nuostatos. Gerai žinoma, kad žiniasklaida padeda išpopuliarinti tam tikrus terminus. Kitas dalykas – joje terminai nebūtinai vartojami ta pačia

¹ P.vz., tarptautiniame šių metų VAKKI simpoziume slovėnų terminologė Mojca Žagar Karer skaitė pranešimą apie determinologizaciją ir COVID-19 pandemiją.

² „Lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose paprastai naudojamos tradicinės apibrėžtys, t. y. apibrėžiant žodžio reikšmę remiamasi mokslinio kategorizavimo (mokslinės nomenklatūros) elementais“ (Gaidienė, Liutkevičienė 2017: 7, dar žr. ten nurodytą literatūrą).

dalykine reikšme, kaip ir atitinkamos srities specialistų (čia kol kas atsiribojama nuo stilistinės, perkeltinės vartosenos). Keltinas klausimas – jei reikšmė pakinta, ar tuos kalbos vienetus tebegalime laikyti terminais? Vieno atsakymo į šį sudėtingą klausimą nėra, jis priklauso nuo teorinio požiūrio į žodžio ir termino santykį – žodžiai ir terminai tebėra esminė ir svarstyta terminologijos dichotomija, užimanti centrinę vietą teorinėse diskusijose ir ginčiuose (Myking 2007: 84). Šiame straipsnyje bus laikomasi funkcinio komunikacinio požiūrio į terminus. Nors terminų pagrindinė ir natūrali aplinka yra specialistų dalykinis diskursas (beje, anaipol nevienalytis), tačiau vadovaujamosi mintimi, kad „terminas netampa žodžiu už įsivaizduojamos sienos“ (Gambier 1991, cituojama iš Delavigne 2017: 43).

Terminologijos literatūroje nurodoma, kad terminai nemoksliniame diskurse pakinta: išsiplečia jų vartosenos sritis, sumažėja arba prarandamas tikslumas, apibrėžtumas, vienareikšmiškumas, reikšmė praplatėja, pakinta sisteminiai terminų santykiai, terminų ekstensija ir intensija, atsiranda naujų kolokacijų, asociacijų, konotacijų, individualių reikšmių, pagaliau – sisteminė perkeltinė reikšmė (Meyer 2000; Meyer ir kt. 2000; Суперанская ir kt. 2003; Žagar 2005; Halskov 2005; Dury 2008; Шмелева 2010; Багиян 2014; Renouf 2017; Nová 2018 ir kt.). Ingrid Meyer ir Kristen Mackintosh (2000) išvelgia ne tik semantinius ir pragmatinius, bet ir gramatinius pokyčius, kai terminus pradeda vartoti ne dalyko specialistai. Čia paminėta, kas gali nutikti su terminu už mokslinio diskurso ribų, bet, be abejo, nebūtinai visi pokyčiai vyksta, pvz., sisteminė perkeltinė reikšmė atsiranda retais atvejais ir tik tada, kai, kaip teigia K. Gaivenis, terminai plačiai paplitę ir gerai žinomi ne dalyko specialistams (Gaivenis 2014 [1997]: 242).

K. Župerka, tyręs kalbotyros terminų vartoseną, empiriniais duomenimis pagrindė prielaidą, kad lietuvių publicistikoje terminai vartojami įvairiai: „[i]r tikslia terminine reikšme, ir kaip paprasti žodžiai ar kalbos ekspresyvinimo priemonės“ (Župerka 2000: 181). Jis išskyrė dvi funkcinės semantines terminų publicistikoje grupes – atliekančias termino funkciją (pavartotus ne tik tikslia terminine reikšme, bet ir apytiksle ar netikslia) ir determinologizuotus (pavartotus sistetine arba individualia perkeltine reikšme) (ten pat: 177). Atkreiptinas dėmesys, kad publicistiniame stiliuje terminų pagrindu dažnai kuriamos metaforos (Bitinienė 2007: 37).

Kaip rašyta (Mitkevičienė 2020), determinologizacija terminologijoje suprantama skirtingai – plačiau ir siauriau. Viktoro Tatarinovo apibendrinimu, determinologizacija analizuojama trejopai: 1) kaip termino patekimas į bendrąją kalbą savo tikrąja reikšme, 2) kaip termino metaforizacija, 3) kaip termininės reikšmės „apaugimas“ bendrosios kalbos semantika (Татаринов 2006: 47). Determinologizacija gali būti suvokiama ir kaip procesas, kai terminai keliauja

iš specialiosios kalbos į kasdienę kalbą, ir kaip to proceso rezultatas – terminų vartojimas nespecializuotame kontekste (žr. Humbert-Droz ir kt. 2019 ir ten nurodytą literatūrą).

Nepaisant pačios determinologizacijos sampratos skirtumų, terminologijoje dažniausiai skiriami du terminų, vartojamų nespecialiojoje kalboje, semantinių pokyčių tipai: 1) išlaikoma termininės reikšmės esmė, įvardijama ta pati sąvoka kaip ir atitinkamoje dalykinėje srityje, bet ta sąvoka suvokiama paviršutiniškiau nei dalyko specialisto, galimos konotacijos, 2) nebeįvardijama ta pati sąvoka, žodis vartojamas kita (perkeltine) reikšme arba tampa idiomų dalimi. Pirmasis tipas dar vadinamas despecializacija, supaprastinimu, daline determinologizacija ir kt., antrasis – determinologizacija (tada terminas vartojamas siaurąja prasme, *sensu stricto*, kaip Župerka 2000). Siekiant aiškumo ir tikslumo bei plėtojant K. Gaivenio ir K. Župerkos darbų kryptį, šiame straipsnyje toliau *determinologizacijos* terminas bus vartojamas tik siaurąja prasme.

Tyrimo objektas, šaltiniai, metodai. Medicina laikoma viena iš tų sričių (kaip ir kompiuterija, ekonomika, ekologija, sportas ir kt.), kurių terminus dažniausiai pasigauna visuomenė. Šio straipsnio objektas – jau senokai į bendrąją vartoseną patekęs terminas *alergija* ir sudėtiniai terminai su juo. Šis terminas gerai žinomas ir ne medicinos srities specialistams. Tai galima teigti jau vien iš fakto, kad jis vartojamas ir perkeltine reikšme. Kita vertus, šis žodis į lietuvių kalbą pateko kaip terminas, tad nekyla abejonių dėl jo terminologinės prigimties ir vartosenos krypties (specialioji vartoseną → bendroji vartoseną). O tai svarbu, nes terminai, kurie sudaryti terminologizacijos būdu, gali būti kiek kitaip suvokiami nespecialistų nei „prigimtiniai“ terminai.

Tyrimui pasirinktas viešai prieinamas DELFI.lt tekstynas, kurio apimtis – 70 milijonų žodžių. Jis sudarytas iš 2014–2016 m. to paties pavadinimo interneto svetainėje publikuotų tekstų. Tie tekstai priskirti 12 įvairios tematikos, dalykinių ir pramoginių, rubrikų: DELFI Veidai, Projektai, DELFI Mokslas, DELFI Auto, Sportas, DELFI Gyvenimas, DELFI Žmonės, DELFI Pilietis, Verslas, DELFI FIT, DELFI Žinios ir Neidentifikuota kategorija (plačiau apie tekstyną žr. LKKŽ 2019: 14–15). Šis tekstynas pasirodė parankus tyrimui atlikti, nes, pirma, jis atspindi vos kelerių metų senumo kalbą, antra, sudarytas iš populiariame naujienų portale skelbtų tekstų, kurių tikslinė auditorija plati. *Alergija* šiame tekstyne užfiksuota 1 047 kartus (atmestos vienodos konkordanso eilutės).

Siekiant palyginti rezultatus žiniasklaidoje ir dalykinėje literatūroje, lemos *alergija* ieškota ir kituose tekstynuose – Lietuvių mokslo kalbos tekстыne *CorALit* (9 milijonai žodžių, 1999–2009 m. tekstai) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) negrožinės literatūros dalyje (21 milijonas žodžių,

1992–2011 m. tekstai). Taip pat naudotasi *Sketch Engine*³ vartotojams prieinamu interneto tekstynu *Lithuanian Web 2014 (ltTenTen14)*, sudarytu iš interneto tekstų pagal *SpiderLing* voro paiešką 2014 m. balandį. Pastarojo tekstyno apimtis – per 778 milijonai žodžių (žr. toliau).

Tyrimo metodai – analitinis, gretinamasis, aprašomasis. Taikomi tradiciniai tekstynų analizės metodai: analizuojamas *alergij** konkordansas, informatyvieji kontekstai (angl. *knowledge-rich contexts*), kolokacijos. DELFI.lt tekstyno duomenys lyginami su alergologijos literatūros, struktūruotų terminologinių išteklių duomenimis (žr. toliau).

LEKSIKOGRAFINIAI IR TERMINOLOGINIAI DUOMENYS

Vokišką terminą, atitinkantį lietuvišką *alergija*, iš graikiškų žodžių *allos* ‘kito-čia’ ir *ergon*⁴ ‘reakcija’ 1906 m. sudarė vaikų gydytojas Clemensas von Pirquet’as (Dubakienė 2019: 16). Žodis *alergija* jau įtrauktas į 1936 m. tarptautinių žodžių žodyną („pakitėjusi organizmo reakcija į pakartojamą injekciją arba užsikrėtimą“). Šis tarptautinis žodis į *Lietuvių kalbos žodyną* nepateko, tačiau jį galima rasti žodyno kartotekose – pagrindinėje ir papildymų, ir tik medicinos bei veterinarijos reikšme (žr. <http://lkiis.lki.lt/>).

Iš 1 lentelės matyti žodžio *alergija* aiškinimas trijuose lietuvių kalbos žodynuose. Esminiai skirtumai yra du: TŽŽ 2013 ir BŽ pateikiama ir perkeltinė reikšmė, TŽŽ 2013 nurodomos dvi medicinos srities reikšmės, susijusios tarpusavyje. Tos pačios dvi specialiosios reikšmės fiksuotos ir ankstesniuose tarptautinių žodžių žodynuose, pradedant nuo 1986 m., o nuo 2001 m. atsiranda ir trečioji – perkeltinė – reikšmė. Į DŽ *alergija* pirmą kartą įtraukta 1993 m. (į trečiąją leidimą).

Aiškinamajame imunologijos ir alergologijos terminų žodyne (2012) *alergija* apibrėžiama kaip „pakitęs organizmo imuninis atsakas į alergeną, pasireiškiantis specifinių antikūnų ir įjautrintų limfocitų gamyba“, vos anksčiau išleistame klinikinės alergologijos vadovėlyje – „imuninių mechanizmų sukelta padidėjusio jautrumo reakcija“ (Dubakienė 2011: 11), o visuomenei skirtoje knygoje *Alergija: priežastys, simptomai, gydymas* alergijos sąvoka aiškinama paprasčiau, atsižvelgiama į adresato (nespecialistų) medicinos žinių lygį – „pakitusi, iškreipta organizmo imuninės sistemos reakcija į aplinkoje esančias įprastines

³ Prieiga internete: <https://www.sketchengine.eu/>.

⁴ *ergeia* TŽŽ 2013.

medžiagas“ (Dubakienė 20019: 19). Palyginus pastarąją apibrėžtį ir žodžio (ne termino) aiškinimą lietuvių kalbos žodynuose (žr. 1 lentelę), matyti, kad pastaruosiuose žodis aiškinamas abstrakčiau – neišreiškiami tokie medicinos sąvokos požymiai kaip reakcija, imuninė sistema. Galima kelti hipotezę, kad būtent šie požymiai – ypač paskutinis – turėtų būti reikšmingi nustatant, ar *alergija* žiniasklaidoje vartojama tikslia terminine reikšme.

1 LENTELĖ. *Alergija* aiškinamuosiuose lietuvių kalbos žodynuose

DŽ	TŽŽ 2013	BŽ
<i>med.</i> padidėjęs jautrumas dirginančioms medžiagoms.	1) organizmo pakitusio (padidėjusio, sumažėjusio arba išnykusio) jautrumo alergenui būklė, 2) padidėjęs organizmo jautrumas alergenui, 3) [<i>perkeltinė</i>] nepakantumas, priešiškas nusistatymas.	1) organizmo būklė, kai padidėjęs jautrumas tam tikroms medžiagoms (alergenams), 2) nepakantumas, dirglumas, priešiškumas.

DETERMINOLOGIZACIJA

DELFI.lt tekstyne apie 3 proc. atvejų žodis *alergija* pavartotas metaforiškai – visiškai determinologizuotas. Ir tokios vartosenos konkordanso eilutės daugiau (79 proc.) yra iš žinių rubrikos, pvz.:

Tai liudija didelę dalies visuomenės alergiją Tėvynės sąjungai-Lietuvos krikščionims demokratams. [Žinios]

Tiesa, žodžiai „nuolatinis buvimas“, atrodo, dar kelia alergiją kai kuriems NATO lyderiams, todėl jam ieškoma sinonimų, pavyzdžiui, „ilgalaikis“. [Žinios]

Pagal gramatinę struktūrą junginiai su determinologizuotu žodžiu *alergija* nesiskiria nuo sudėtinių terminų, kuriais *alergija* įvardijama pagal alergeną (žr. toliau), plg.: *alergija šventėms, alergija sovietmečiui* ir *alergija žiedadulkėms, alergija riešutams* ir kt. Determinologizuotas žodis *alergija* vartojamas su tais pačiais veiksmažodžiais, kaip ir atitinkamas terminas, pvz.: (*su*)*kelti alergiją, jausti alergiją, atsiranda alergija, kyla alergija* ir kt.

Remiantis gauto konkordanso analize, lyg ir būtų galima teigti, kad determinologizuojamas tik vienažodis terminas *alergija*, bet ne sudėtiniai terminai su juo. Kita vertus, toks tekstyno junginys kaip *alergija katėms* be konteksto

atvejai iš biomedicinos krypties tekstų. Visose konkordanso eilutėse jis pavartotas kaip medicinos terminas, dažniausiai kaip vienažodis, rečiau – kaip sudėtinių terminų dėmuo (pvz., *alergija karvės pienui*).

DLKT negrožinės literatūros dalyje rasti 105 lemos *alergija* pavartojimo atvejai (35 šaltiniai, apimantys 1994–2008 m. laikotarpį). Peržiūrėjus kiekvieną konkordanso eilutę nustatyta, kad 7 iš jų (t. y. apie 6,7 proc.) žodis *alergija* vartojamas perkeltine reikšme (visiškai determinologizuotas), pvz., *alergija kitybei* ir kt. Iš determinologizuotos vartosenos šaltinių antraščių matyti, kad šie yra ne medicinos ir sveikatos mokslų sričių, o socialinių ir humanitarinių. Neskaitant tų 7 aiškių determinologizuotos vartosenos atvejų, dar 4 konkordanso eilutėse nepavyko tiksliai nustatyti žodžio reikšmės (net ir jas maksimaliai pailginus), o tie probleminiai atvejai yra iš socialinės tematikos tekstų.

KITI SEMANTINIAI POKYČIAI

Visų pirma reikia pabrėžti tai, kad DELFI.lt tekstynas nėra vienalytis – į jį įtraukuose tekstuose gali būti atpasakojama ar cituojama alergologijos specialisto kalba, pateikiama informacija iš mokslinių ar mokslo populiarinimo tekstų, sveikatos institucijų pranešimų spaudai ir panašiai, bet ne visada įmanoma tai tiksliai nustatyti iš konkordanso eilučių. Taip pat dažniausiai sudėtinga atskirti, kur perpasakojama sveikatos srities specialisto (mediko, farmacininko ir kt.) kalba, o kur yra tokios kalbos citata, taip pat ir iš cituojamos kalbos dažnai nėra aišku, kas yra tas pašnekovas – alergologas ar odontologas, medikas ar grožio industrijos atstovas ir t. t., kur paties žurnalisto interpretacijos, kokiai auditorijai skirtas tekstas, pvz.:

Pagal ją viešojo maitinimo įstaigoms privaloma nurodyti maisto patiekaluose esančias alergijas ar maisto netoleravimą sukeliančias medžiagas, bet dėl informacijos pateikimo būdo [...]. [Gyvenimas]

Dėl to šiame darbe atsisakyta konkordanso eilutes skirstyti remiantis tradiciniame terminologijos opozicija – specialistų vs. nespecialistų kalba, tiriamoji medžiaga analizuojama kaip populiariosios žiniasklaidos diskurso dalis, orientuojamasi į adresatą – kokia reikšme terminas *alergija* pasiekia nespecialistų auditoriją.

Termino reikšmę padeda nustatyti informatyvieji kontekstai. *Alergijos* sąvoka žiniasklaidoje yra aiškinama, ir aiškinama nevienodai. Esama ir dalykinių aiškinimų, artimų mokslinėms apibrėžtims (a), ir vaizdingesnių, žaismingesnių, jose taikomos analogijos (b):

(a) *Alergija – tai sutrikęs imuninis atsakas, neadekvatus atsakas į tam tikrus antigenus, kurie [...].* [Mokslas]

Alergiją sukelia iškreiptas žmogaus imuniteto atsakas į svetimas medžiagas – alergenų. [Gyvenimas]

(b) *Alergija, paprastai tariant, yra mūsų imuninės sistemos sukvailiojimas [...].* [Mokslas]

Alergija irgi yra savotiškas apsinuodijimas, nes tokiu būdu pasireiškia organizmo atmetimo reakcija [...]. [Nenurodyta]

Iš pirmosios grupės (a) kontekstų matyti, kad alergija aiškinama gana panašiai kaip mokslo populiarinamojoje knygoje apie alergiją (žr. anksčiau), taip pat juose perteikiama daugiau sąvokos požymių (išreiškiami žodžiais *atsakas, imuninis, imuniteto*) nei to žodžio aiškinime bendruosiuose žodynuose. Tokiuose kontekstuose *alergija* vartojama terminine reikšme. Kita vertus, ekspresyvus aiškinimas (b) dar nereiškia, kad terminas vartojamas pakitusia reikšme – iš pirmojo b pavyzdžio matyti, kad aiškinime iškeliamas sąvokos požymis „imuninė sistema“.

Iš informatyviųjų kontekstų galima susidaryti apytikrą vaizdą ir apie terminų santykius. Nors alergija mokslininkų laikoma ne liga, o būseną (žr. Dubakienė 2019: 98), tačiau tiriamajame tekстыne *alergija* ir *liga* pavartoti ir kaip ekvonimai, ir kaip hiponimas bei hiperonimas, plg.:

Yra sakoma, kad tam tikrų ligų ar alergijų negalima išvengti – visa tai yra paveldima. [Gyvenimas]

„Disbiozė gali atsirasti ir sergant daugeliu kitų ligų – maisto alergija, Krono liga, opiniu kolitu, diabetu, kitomis imuninėmis ligomis“, – aiškino specialistas. [Gyvenimas]

Alergologijoje pagal 2001 m. priimtą naują alerginių ligų nomenklatūrą padidėjęs jautrumas maisto produktams skirstomas į alergiją maistui ir padidėjusį nealerginį jautrumą maistui (Dubakienė 2011: 9); pastarąjį 1995 m. nomenklatūroje atitinka maisto netoleravimas (žr. Rudzevičienė 2015: 7). Tekстыne terminai *alergija* ir *jautrumas* ar *netoleravimas*, kuris tebevartojamas, taip pat su jais sudaryti sudėtiniai terminai dažniausiai siejami kaip ekvonimai. Tačiau keliose eilutėse *alergija* pavartota kaip aukštesnio hierarchinio lygmens terminas, pvz.:

Jautrumas pieno produktams – viena plačiausiai paplitusių alergijos rūšių. [Gyvenimas]

Taip pat – esant maisto, ypač gliuteno, netoleravimui. Požymiai, kad jus vargina ši alergija, – nuolatinis galvos skausmas, nuovargis, virškinimo problemos, per didelis arba per mažas svoris. [Gyvenimas]

Žiniasklaidoje artimiausias *alergijos* kontekstas (apsiribojant žodžio junginio lygmeniu) ne tik neutralus, bet ir neigiamas, kitaip tariant, pastebima neigiama konotacija. Kaip antai, DELFI.lt tekstyne *alergija* vartojamas su tokiais veiksmažodžiais kaip *užklupo, tyko, kankina, kamuoja; kenčia (nuo), išsivaduoti (nuo), atsikratyti; kovoti (su)*, daiktavardžiu *kova (su / prieš)* ir kt., pvz.:

Žiedadulkių alergija gali užklupti ir rudenį. [Gyvenimas]

Tie, kuriuos kankina alergija, smaguriaudami jomis turėtų užgerti rūgštaus pieno produktų: kefyro, jogurto, rūgpienio [...]. [Gyvenimas]

Kovoje su alergija pateisinamos visos priemonės. [Gyvenimas]⁶

Konceptualiųjų metaforų tyrimai rodo, kad žiniasklaidoje rašant sveikatos temomis matomas polinkis pasitelkti metaforinius modelius LIGA yra KOVA ir LIGA yra PRIEŠAS (Kvašytė ir kt. 2013: 115)⁷, tai patvirtina ir *alergija* vartoseną, nors *alergija*, kaip sakyta, nėra liga.

Neigiamas vertinimas taip pat išreiškiamas tokiais pavieniais junginiais kaip *siaubinga alergija, nelemta alergija, alergijos sezono našta* ir kt.

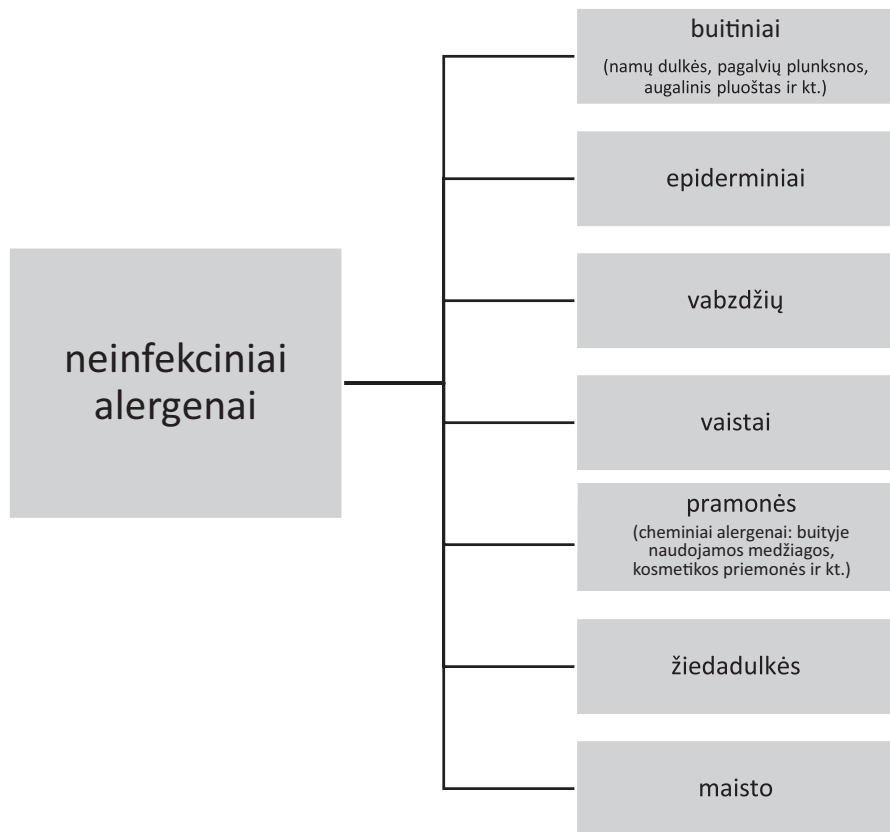
SUDĖTINIAI (NE)TERMINAI

Atskirai aptartini junginiai, kurių pagrindiniais dėmenimis eina *alergija*. Vieni jų yra rūšiniai terminai, o kiti, kaip matyti iš ankstesnio poskyrio pavyzdžių, – ne. Didele dalimi atributinių junginių DELFI.lt tekstyne *alergija* įvardijama pagal alergenų.

Alergijos pavadinimai pagal alergenų. Alergologijoje alergenai – antigenai, sukiantys alerginę reakciją, – pagal prigimtį skirstomi į dvi grupes – infekcinius (žr. 2 pav.) ir neinfekcinius (Dubakienė 2011: 18). Žiniasklaidos akiratyje, kaip galima teigti iš tiriamosios medžiagos, atsidūrė neinfekcinių alergenų sukeltos alerginės reakcijos.

⁶ Šiame pavyzdyje galima išvengti kalbinį žaismą (plg. *Kare pateisinamos visos priemonės*).

⁷ Konceptualiosios metaforos plačiai vartojamos ir internetiniuose pranešimuose spaudai apie ŽIV / AIDS, kurių tikslas – informuoti visuomenę (Arcimavičienė 2005).

2 PAV. Neinfekcinių alergenų klasifikacija pagal Rūtą Dubakienę (2011: 19)

2 lentelėje pateikiami DELFI.lt tekстыne rasti atributiniai junginiai su pagrindiniu dėmeniu *alergija*, kuriais alergija įvardijama pagal alergenų ar alergenų šaltinius. Lentelėje nurodyti ne visi rasti tokio tipo junginiai, bet tik tie, kuriuos būtų galima laikyti terminais, bei jų sinonimai ir variantai. Siekiant nustatyti, ar rastas junginys yra alergologijos terminas, naudotasi SNOMED CT (angl. *Systematized Nomenclature of Medicine-Clinical Terms*) medicinos klasifikacijos ir nomenklatūros sistema⁸. Ši sistema įvardijama kaip „išsamiausia pasaulyje daugiakalbė klinikinės sveikatos priežiūros terminų bazė“ (Pagrindai 2019: 6). Pagrindinė priežastis, kodėl pasirinkta būtent ši sistema, – lietuviškoje jos dalyje

⁸ TLK-10-AM sisteminiame ligų sąraše, naudojamame sveikatos priežiūros įstaigų, vos 13 diagnozių pavadinimų pagrindinis dėmuo yra *alergija* (pvz.: *nepatikslinta alergija, buvusi asmeniui alergija narkotikams, vaistams ir biologinėms medžiagoms, buvusi asmeniui alergija penicilinui* ir kt.).

„išversta apie 48 tūkst. sąvokų“, o tarp jų pateko ir sąvokų grupė „Alergijos bei jautrumas medikamentams“ (ten pat: 68, 69)⁹.

Į *Aiškinamąjį imunologijos ir alergologijos terminų žodyną* įtrauktas tik terminas *alergija vaistui* (bet plg. *vaistų sukelta alergija* AIATŽ 65), bet jis nelaikytinas rūšiniu *alergijos* terminu, plg. apibrėžtį: „[m]edicininiu požiūriu, nepalan-ki imuninės sistemos reakcija į vaistą. Δ pasireiškia panašiai kaip alergija: odos reakcijos, anafilaksija, kvėpavimo sistemos sutrikimai, karščiavimas ir alergi-ja.“ Terminas *alergija vaistams* apibrėžiamas klinikinės alergologijos vadovėlyje: „[a]lerginės reakcijos, kurias sukelia vaistai veikdami kaip alergenai“ (Dubakienė 2011: 290). Pagal 2001 m. alerginių ligų nomenklatūrą padidėjęs jautrumas vaistams skirstomas į alergiją vaistams ir padidėjusį nealerginį jautrumą vais-tams (žr. Dubakienė 2011: 8–9), tad terminai *alergija vaistams* ir *padidėjęs nea-lerginis jautrumas vaistams* laikytini ekvonomais.

SNOMED CT nomenklatūroje, kaip matyti iš pavyzdžių, visų šiam straips-niui aktualių terminų raiška yra to paties modelio – su prijungtu daiktavardžio naudininku (*alergija* + N_{dat}), kuris kartais turi priklausomųjų dėmenų, išreikštų daiktavardžio kilmininku. DELFI.lt tekстыne alergijų pavadinimų pagal alerge-nus raiška įvairesnė, tačiau vyrauja būtent junginiai su daiktavardžio naudinin-ku. Pastarasis struktūrinis modelis dominuoja ir SVEIKASZMOGUS.lt tekсты-ne, kurio duomenys pateikti antroje 2 lentelės skiltyje, siekiant parodyti platesnį vaizdą. Akivaizdu, SVEIKASZMOGUS.lt tekстыne taip pat esama varijavimo, nors ir ne tokio gausaus.

Kaip matyti iš lentelės, populariojoje žiniasklaidoje, remiantis DELFI.lt tekстыnu, daugiausia sinonimiškų junginių įvardijamos *alergija maistui*, *alergi-ja žiedadulkėms* ir *alergija namų dulkių erkėms* – šių trijų sąvokų pavadinimai joje ir vyrauja.

Alergologijos literatūroje kaip terminai apibrėžiami junginiai *alergija mais-tui* (Rudzevičienė 2015) ir *maisto alergija* (Dubakienė 2011: 312; 2019: 185), o pačiuose šios srities tekstuose pastebėta sinonimiška vartosena. Tiriamajame tekстыne užfiksuotas ir junginys *maistinė alergija*, kuris yra tipiškos terminams gramatinės sandaros, kaip ir atributinis junginys su daiktavardžio kilmininku (*maisto alergija*). Dar vienas sinonimas – *alergija maisto produktams* (plg. *alergija pieno produktams* tekстыne ir SNOMED CT).

DELFI.lt tekстыne itin įvairiai vadinama *alergija žiedadulkėms* – ne tik dvi-žodžiais junginiais su daiktavardžio naudininku ir kilmininku, bet ir ne tokiais terminologiškais trižodžiais – su dalyviais ([N_{gen} + P_x] + *alergija*). Pastarosios raiškos junginiais kalbama sąvoka SVEIKASZMOGUS.lt neįvardijama.

⁹ Kai bus matyti toliau, visgi ne visi straipsnio tematikai aktualūs terminai turi lietuviškus atitikmenis.

Nevienodai įvairiuose moksliniuose šaltiniuose vadinamos namų dulkių erkės. Tai iš dalies bus nulėmę ir termino *alergija namų dulkių erkėms* varijavimą žiniasklaidoje. 2018 m. vykusiame moksliniame terminologijos seminare alergologė R. Dubakienė minėjo, kad dėl šios sąvokos įvardijimo tebekyla klausimų (ji pati naujausiuose darbuose vartoja *namų dulkių erkės*). Nors, „[B]e namų dulkių erkių, alergologijoje svarbus vaidmuo tenka ir vadinamosioms sandėlių erkėms“ (Dubakienė 2011: 45), tačiau žiniasklaidoje, kiek galima teigti iš analizuojamų DELFI.lt tekstyno junginių, *alergija dulkių erkėms* vartojama kaip *alergija namų dulkių erkėms* sinonimas. Dėl *alergija namų dulkių erkėms* ir *alergija namų dulkių erkėms* santykio sunku nuspręsti – nors SNOMED CT tos sąvokos atskirtos, nereiškia, kad žiniasklaidoje jos skiriamos.

2 LENTELĖ. Alergija pagal alergenų

DELFI.lt tekstynas	ItTenTen14 tekstyno dalis (SVEIKASZMOGUS.lt)	SNOMED CT
alergija maistui 33 ¹⁰ maisto alergija 22 maistinė alergija 3	alergija maistui 44 maisto alergija 25 maistinė alergija 1	alergija maistui
alergija maisto produktams 1	alergija maisto produktams 4 alergija maisto alergenams 1 maisto sukeliama alergija 1	
alergija pienui 2	alergija pienui 3	alergija pieno produktams
alergija pieno produktams 1	alergija pieno produktams 1	
alergija karvės pienui 2	alergija karvės pienui 5 alergija karvės pieno baltymams 1	plg. [neišversta] allergy to cow's milk protein ¹¹
alergija jūros gėrybėms 1	-	alergija jūros gėrybėms
alergija žuviai 2 alergija žuvims 1	alergija žuviai 3 alergija žuviai ir žuvies produktams 1	alergija žuviai

¹⁰ Skaičius rodo dažnį. Storesnėmis linijomis lentelėje atskirtos pavyzdžių grupės remiantis alergenų klasifikacija (2 pav.).

¹¹ Plg. „[A]lergija karvės pienui yra klasikinis alergijos maistui pavyzdys [...]. Matyt dėl to, kad anti-kūnų gamybą sukelia įvairūs karvės pieno baltymai ir jų deriniai, alergija karvės pienui pasireiškia tiek greito tipo, tiek lėto tipo alergenėmis reakcijomis“ (Dubakienė 2011: 321).

DELFI.lt tekstynas	ItTenTen14 tekstyno dalis (SVEIKASZMOGUS.lt)	SNOMED CT
alergija vėžiagyviams 2	alergija vėžiagyviams 3	– ¹²
alergija riešutams 5	alergija riešutams 3	alergija riešutams
alergija kiaušiniams 3	alergija kiaušiniams 3 alergija kiaušiniui 1	alergija kiaušiniams
alergija žemės riešutams 1	alergija žemės riešutams 2	alergija žemės riešutams
alergija kviečiams 1	–	alergija kviečiams
alergija žiedadulkėms 9 žiedadulkių alergija 4 žiedadulkių sukelta alergija 4 žiedadulkių sukeliama alergija 2 žiedadulkių keliama alergija 1	alergija žiedadulkėms 10 žiedadulkių alergija 2	alergija žiedadulkėms
alergija namų dulkių erkutėms 2 alergija namų dulkių erkėms 2 namų dulkių erkučių sukelta alergija 1 alergija namų erkutėms 1 dulkių erkių alergija 5 alergija dulkių erkėms 2 alergija dulkių erkutėms 2	alergija namų dulkių erkėms 3 alergija namų dulkių erkutėms 1 alergija dulkių erkėms 2	alergija namų dulkių erkutėms
alergija namų dulkėms 1	alergija namų dulkėms 1	alergija namų dulkėms
alergija plunksnoms 1 alergija pūkams ir plunksnoms 1 alergija plunksnoms ir pūkams 1	–	alergija plunksnoms
alergija pelėsiui	–	alergija pelėsiams

¹² SNOMED CT skiriama alergija jūros gėrybėms, o žemesnės pakopos sąvokos – alergija žuviai ir alergija moliuskams. Pastaroji sąvoka apima alergiją austrėms, alergiją omarams ir kt., t. y. ir moliuskams, ir vėžiagyviams. Greičiausiai parinktas netikslus *allergy to shellfish* lietuviškas atitikmuo (plg. IATE *shellfish – vandens bestuburiai*).

DELFI.lt tekstynas	ItTenTen14 tekstyno dalis (SVEIKASZMOGUS.lt)	SNOMED CT
alergija vabzdžiams 1 vabzdžių alergija 1	vabzdžių sukeliama alergija 1	[neišversta] allergy to insect allergen ¹³
alergija vabzdžių įgėlimui 1	alergija vabzdžių įkandimams 2 alergija vabzdžių įkandimui 1	[neišversta] allergy to insect venom ¹⁴
alergija bitėms 1 alergija bičių įkandimams 1	alergija bičių įkandimui 1	alergija bičių nuodams
alergija vaistams 1	alergija vaistams 4 medikamentinė alergija 2 alergija medikamentams 1	alergija vaistams
alergija antibiotikams 1	-	[neišversta] allergy to antibiotic
alergija cheminėms medžiagoms 1	alergija cheminėms medžiagoms 2	- plg. alergija medžiagai ¹⁵
alergija lateksui 1	alergija lateksui 7	alergija lateksui
alergija gyvūnams 6 [plg. alergija naminiams gyvūnams 4]	alergija gyvūnams 1 alergija gyvūnui 1	plg. [neišversta] allergy to animal protein; sin. animal allergy
alergija gyvūnų plaukui 1 [plg. alergija kačių plaukams 1, alergija katės plaukui 1]	alergija gyvūnų vilnai 1 gyvūnų kailio sukelta alergija 1	alergija gyvūnų plaukams
alergija katėms 5 alergija katei 1	-	plg. alergija kačių odos dalelėms, vakcina nuo alergijos katėms
alergija šunims 4	-	plg. alergija šunų odos dalelėms, vakcina nuo alergijos šunims

¹³ „Vabzdžių alergenai yra: geliančiųjų vabzdžių ir vabzdžių, priklausiančių inhaliacinių alergenų grupei“ (Dubakienė 2011: 55).

¹⁴ Plg. *alergija vabzdžių įgėlimui* ME I, VPLŽ.

¹⁵ Plg. „alergija cheminėms medžiagoms lieka visam gyvenimui“ (Dubakienė 2019: 62).

Alergenai negali būti fiziniai veiksniai (šaltis, ultravioletiniai spinduliai, karštis, drėgmė ir pan.) (Dubakienė 2019: 29). DELFI.lt tekстыne rasta varijuojančių junginių, kurių priklausomaisiais dėmenimis eina žodžiai *šaltis* ir *saulė*, plg.:

a) *šalčio alergija, alergija šalčiui, pseudo šalčio alergija*;

b) *saulės alergija, tikroji saulės alergija, alergija saulei, alergija saulės spinduliams, alergija saulės šviesai*.

Junginys *alergija šalčiui* pavartotas ir DLKT negrožinės literatūros dalyje (įvardijama viena iš kontraindikacijų), o jo šaltinis – 1998 m. Nagrinėjant tiriamąją medžiagą, pirminė hipotezė buvo, kad *šalčio alergija, saulės alergija* ir jų variantai yra ne terminai, o *alergija* čia vartojama neterminine reikšme. To priežastys – nežinoma tiksliai terminu *alergija* įvardijama sąvoka, o žodžiu *alergija* pagal panašumą įvardijamos ir susijusios sąvokos. Tolesnis tyrimas atskleidė, kad tai nėra tikslu. Minėtoje *ltTenTen14* tekstyno dalyje taip pat randami junginiai *alergija šalčiui* (20 pavartojimų) ir *šalčio alergija* (13).

Kaip matyti ir iš *Google* paieškos rezultatų, *alergija šalčiui / šalčio alergija* vartojama ir medicinos ar sveikatos tematikos interneto svetainėse, pvz.: *allergo-medica.lt, vaistai.lt, lsveikata.lt* ir pan., taip pat ir interviu su pačiais medikais. Dar galima palyginti Lietuvos sveikatos mokslų universiteto publikacijų bazėje registruoto straipsnio mokslo populiarinimo leidinyje antraštę – „Dilgėlinė ir alergija šalčiui“ (2007).

R. Dubakienė alergologijos vadovėlyje rašo tik apie šalčio dilgėlinę, o mokslo populiarinamojoje knygoje, aptardama šalčio dilgėlinę, vartoja junginį *alergiją šalčiui* (Dubakienė 2019: 204). Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima daryti nedrąsią išvadą, kad *alergija šalčiui / šalčio alergija* šiuo metu yra mokslo populiarinimo ir nemokslinio diskurso¹⁶ terminas.

Tokiai išvadai pagrįsti arba paneigti, naudojantis *Sketch Engine* galimybėmis, automatiškai buvo sudarytas nedidelis (117 000 žodžių) *Alergijos tekstynas* iš interneto svetainių *allergo-medica.lt* ir *rutadubakiene.com* tekstų. Paieška tame tekстыne rodo, kad *šalčio alergija* ir *alergija šalčiui* vartojama abiejose svetainėse, plg. informatyviuosius kontekstus:

Šalčio alergija – tai viena neimunologinių (pseudo) alergijos formų. [*allergo-medica.lt*]

Šalčio alergija yra alergijos rūšis, dažniausiai ligonius kamuojanti žiemą. [*allergo-medica.lt*]

Tik suradus priežastį, alergiją šalčiui, pasireiškiančią dilgėline, galima išgydyti. [*rutadubakiene.com*]

¹⁶ Plg. teiginį „tokio termino kaip *alergija šalčiui* nėra“ iš <https://naujienos.manodaktaras.lt/naujiena/kodel-salcio-dilgelines-nereiketu-vadinti-alergija-salciui.216efa69-f1bf-11ea-a537-aa00003c90d0>.

Panašiai ir su kitais junginiais – *saulės alergija / alergija saulei*. Į SNOMED CT ontologiją kaip *photosensitization caused by sun* sinonimas yra įtrauktas terminas *allergy to sunlight* (be lietuviškų atitikmenų; sukėlėjas lietuviškai įvardytas *saulės šviesa*). Minėtame nedideliame *Alergijos tekстыne* taip rasti junginiai *alergija saulei* ir *saulės alergija*. Iš metakalbinių komentarų matyti, kad *alergija saulei* nėra tikslus pavadinimas, plg.:

Mokslininkai vis dar aiškinasi alergijos saulei – o tiksliau vadinamų foto-dermatozijų – mechanizmus. [allergomedita.lt]

Alergija saulei yra „netikra“ alergija – pseudoalergija, kurios išsivystymui nereikia alergenų–antikūno reakcijos. [rutadubakienė.com]

Atskirai minėtinas varijuojantis junginys *alergija glitimui (2) / alergija gliutenui (2)*¹⁷ iš DELFI.lt tekstyno – *alergija* čia, tikėtina, arba vartojama netiksli terminine reikšme vietoj padidėjusio jautrumo (hiperjautrumo) (plg. *jautrumas gliutenui* SNOMED CT), arba apskritai visas junginys terminologiškai netikslus, dar plg.:

Celiakijos nederėtų painioti su alergija kviečiams ir hiperjautrumu gliutenui. [Gyvenimas]¹⁸

Paieška *Google Scholar* rodo, kad terminas *alergija glitimui* vartojamas LSMU magistro darbuose, bet jie priskiriami veterinarijos sričiai. Iš šiam tyrimui sudaryto *Alergijos tekstyno* matyti, kad *alergija gliutenui* keletą kartų pavartota *allergomedita.lt* (kaip ir *neceliakinis jautrumas gliutenui, gliuteno netoleravimas*), tarp kurių ir su metakalbiniu komentarų:

Alergija kviečiams ir alergija gliutenui nebūtinai yra sinonimai, [...]. [allergomedita.lt]

Kiti atributiniai junginiai. DELFI.lt tekstyno *alergija* taip pat vartojama su atributais, kuriais įvardijama vieta (*akių alergija, odos alergija*), laikas ar dažnis (*pavasarinė alergija / pavasario alergija, sezoninė alergija*), subjektas (*vaikų*

¹⁷ Plg.: *gliutenas, glitimas* VLEe; tik *glitimas* LRTB; *gliutenas, glitimas* BŽ.

¹⁸ Kaip rašoma Amerikos alergijos, astmos ir imunologijos asociacijos svetainėje, *alergija gliutenui* (angl. *gluten allergy*) yra klaidinantis terminas, dažnai painiojamas su *alergija kviečiams* (angl. *wheat allergy*), o kartais su celiakija (angl. *celiac disease*); gliuteno netoleravimas (angl. *gluten intolerance*) nėra *alergija* (<https://acaai.org/allergies/types/food-allergies/types-food-allergy/wheat-gluten-allergy>).

alergija), kita ypatybė (*stipri alergija, lėtinė alergija*). Nors išvardyti pavyzdžiai taip pat užfiksuoti ir SVEIKASZMOGUS.lt tekstyne, vis dėlto be specialiųjų žinių sunku tiksliai nustatyti, kurie iš jų tikrai yra terminai, o jei terminai, ar priklauso mokslo, ar mokslo populiarinimo diskursui.

Kaip rodo junginio *alergija glitimui* pavyzdys, net jei priklausomasis junginio dėmuo yra terminas, nereiškia, kad junginys yra sudėtinis terminas. Šią mintį galima paplėtoti toliau – jei termino atributas junginyje yra specialiosios leksikos vienetą, pvz., būdvardis, tas junginys nebūtinai yra terminas, kaip antai tiriamajame tekstyne užfiksuotas junginys *atopinė alergija* (plg. *atopija* – „įgimtas polinkis sirgti alerginėmis ligomis“ AIATŽ).

Iš to, kas pasakyta, aiškėja, kad specialioji *alergijos* reikšmė žiniasklaidoje platesnė, lyginant su terminine medicinos reikšme. Tai patvirtina teiginį, kad terminams iš specialiosios kalbos patekus į bendrąją kalbą, dažniausiai jų reikšmė praplečiama ir sąvoka tampa ne tokia apibrėžta (Becker 2016: 397). Kita vertus, *alergija* ir medicinoje, regis, ne visada vartota vienareikšmiškai. Štai 1991 m. *Medicinos enciklopedijoje* (ME I) rašyta, kad *alergija* vadinamas ir „padidėjęs jautrumas bet kokiems išoriniams veiksniams (pvz., triukšmui)“ (ME I: 34)¹⁹. Atitinkamai nespecialistai gali tebevertoti terminus ir pasenusia reikšme, kaip rodo kitų šalių tyrėjų darbai (žr. Nova 2018: 392).

IŠVADOS

Termino *alergija* ir su juo sudarytų sudėtinių terminų vartosenos populariojoje žiniasklaidoje tyrimas parodė, kad medicininės reikšmės esmė joje dažniausiai išlaikoma ir jie vartojami kaip terminai. Visiškos determinologizacijos atvejai sudaro vos 3 procentus ir jie daugiausia yra iš žinių rubrikos. Specializuotos sveikatos tematikos tekstyno duomenys taip pat paremia mintį, kad rašant medicinos ar sveikatos klausimais nelinkstama tos srities terminų vartoti dar ir perkeltine reikšme. Be abejo, norint svaresnių apibendrinimų, reikia išnagrinėti gerokai daugiau ir įvairesnių terminų vartoseną.

Analizuotų terminų vartosenos duomenimis galima iliustruoti terminologijos teiginį, kad terminų, vartojamų nemoksliniame diskurse, semantika būna pakitusi. Dalis tų pokyčių – platesnė reikšmė, sumažėjęs reikšmės apibrėžtumas, kitokie sisteminiai santykiai, neigiama konotacija – matomi ar numanomi iš informatyviųjų kontekstų ir kolokacijų. Konotacija tiesiogiai priklauso nuo stiliaus, konteksto, tačiau nėra pagrindo teigti, kad tirtųjų terminų reikšmės

¹⁹ Apie atitinkamo angliško termino raidą ir nevienareikšmę vartoseną rašoma Igea 2013.

apimties, apibrėžtumo pokyčiai yra įvykę būtent žiniasklaidoje ar žvelgiant plačiau – nemoksliniame diskurse, nes pačios mokslinės sąvokos ir terminija yra dinamiškos.

Bandant nustatyti, kurie atributiniai junginiai yra terminai, o kurie ne, išaiškėjo, kad sudėtiniai terminai žiniasklaidoje gerokai varijuoja, tačiau variavimas būdingas ir specializuotos sveikatos svetainės kalbai, taip pat pastebimas ir moksliniame diskurse. Kitas dalykas – ne tik žiniasklaidoje, bet ir kituose plačiau visuomenei skirtuose specialistų tekstuose vartojama netikrų terminų (*alergija šalčiui*). Tad tyrimas išryškino ir terminų vartosenos lietuviškame mokslo populiarinimo diskurse tyrimų poreikį.

PAGRINDINIS ŠALTINIS

DELFI.lt tekstynas. Prieiga internete: <http://tekstynas.mwe.lt/>.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

AIATŽ – *Aiškinamasis imunologijos ir alergologijos terminų žodynas*, sud. V. A. Tamošiūnas, R. Dubakienė, A. Žvirblienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.

Arcimavičienė Liudmila 2005: Cognitive domains of HIV/AIDS in Lithuanian, English and Russian languages. – *Kalbotyra* 54(1), 17–31.

Becker Holger 2016: Scientific and technical dictionaries; coverage of scientific and technical terms in general dictionaries. – *The Oxford Handbook of Lexicography*, ed. P. Durkin, Oxford: Oxford University Press, 393–407.

Bitinienė Audronė 2007: *Publicistinis stilius*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, e. leidinys, vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt/> [žiūrėta 2021 m. sausį].

CorALit – *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas* (Corpus Academicum Lithuanicum). Prieiga internete: <http://coralit.lt> [paieška 2020 m. lapkričio mėn.].

Delavigne Valérie 2017: Term usage and socioterminological variation. The impact of social and local issues on the movement of terms. – *Multiple Perspectives on Terminological Variation*, ed. P. Drouin, A. Francœur, J. Humbley, A. Picton, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 32–55. DOI: 10.1075/tlrp.18.02del.

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, sud. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centras. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [paieška 2020 m. lapkričio mėn.].

Dubakienė Rūta 2011: *Klinikinė alergologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Dubakienė Rūta 2019: *Alergija. Priežastys, simptomai, gydymas*, Vilnius: „Tyto Alba“.

Dury Pascaline 2008: The rise of *carbon neutral* and *compensation carbone*: A diachronic investigation into the migration of vocabulary from the language of ecology to newspaper language and vice versa. – *Terminology* 14(2), 230–248. DOI: 10.1075/term.14.2.06dur.

DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (internetinis), vyr. red. S. Keinys, 7-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete: <http://lki.lt>.

Gaidienė Anželika, Liutkevičienė Danutė 2017: Reikšmių apibrėžimo ypatumai „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“: augalai ir gyvūnai. – *Bendrinė kalba* 90, 1–47. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/153>.

Gaidienė Anželika, Liutkevičienė Danutė 2020: Žodžio „augalas“ samprata (remiantis studentų apklausa). – *Acta Linguistica Lithuanica* 82, 93–116. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/1026>.

Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Gaivenis Kazimieras 2014: *Rinktiniai raštai*, sud. J. Gaivenytė-Butler, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Halskov Jakob 2005: Probing the Properties of Determinologization: The DiaSketch. – *LAMBDA* 29, 39–63.

Humbert-Droz Julie, Picton Aurélie, Condamines Anne 2019: How to build a corpus for a tool-based approach to determinologisation in the field of particle physics. – *Research in Corpus Linguistics* 7, 1–17. DOI: 10.32714/ricl.07.01.

IATE – *Interaktyvioji terminologija Europai*. Prieiga internete: <https://iate.europa.eu/home> [žiūrėta 2021 m. kovo mėn.].

Igea Juan M. 2013: The history of the idea of allergy. – *Allergy* 68, 966–973.

Keinys Stasys 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Kvašytė Regina, Papaurėlytė Silvija 2013: Kai kurie koncepto „liga“ bruožai Lietuvos viešajame diskurse. – *Filologija* 18, 107–117.

Lithuanian Web 2014 (ltTenTen14). Prieiga internete: <https://www.sketchengine.eu/lttnten-lithuanian-corporus/> [paieška 2021 m. vasario mėn.].

LKKŽ 2019 – *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas*, sud. A. Bielinskienė, L. Boizou, I. Bumbulienė, J. Kovalevskaitė, T. Krilavičius, J. Mandravickaitė, E. Rimkutė, L. Vilkaitė-Lozdienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: http://mwe.lt/wp-content/uploads/2019/02/Lietuviu_kalbos_kolokaciju_zodynas.pdf.

LRTB – *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/> [žiūrėta 2021 m. sausio mėn.].

ME I – *Medicinos enciklopedija I: A–M*, red. V. J. Grabauskas ir kt., Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1991.

Meyer Ingrid 2000: Computer Words in Our Everyday Lives: How are they interesting for terminography and lexicography. – *Proceedings of the 9th EURALEX International Congress*, ed. U. Heid, S. Evert, E. Lehmann, Ch. Rohrer, Stuttgart, 39–58. Prieiga internete: <https://euralex.org/publications/computer-words-in-our-everyday-lives-how-are-they-interesting-for-terminography-and-lexicography/>.

Meyer Ingrid, Mackintosh Kristen 2000: When terms move into our everyday lives: an overview of de-terminologization. – *Terminology* 6(1), 111–138.

Mikelionienė Jurgita, Berkmanienė Aušra 2018: Determinologisation of Lithuanian and English Technical Terms: The Case of *Apparatus*. – *Readings in Humanities [Humanities - Arts and Humanities in Progress 3]*, ed. O. Andreica, A. Olteanu, Cham: Springer, 235–246. DOI: 10.1007/978-3-319-66914-4_15.

Mitkevičienė Asta 2020: Terminai internetinėje žiniasklaidoje (žvalgomasis tyrimas). – *Terminologija* 27, 108–127. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/terminologija/article/view/1727>.

Myking Johan 2007: No fixed boundaries. – *Indeterminacy in Terminology and LSP: Studies in honour of Heribert Picht*, ed. B. E. Antia, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 73–91.

Naktinienė Gertrūda 2002: Specialiosios leksikos pateikimas „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Kalbos kultūra* 75, 47–56.

Nová Jana 2018: Terms Embraced by the General Public: How to Cope with Determinologization in the Dictionary? – *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*, ed. J. Čibej, V. Gorjanc, I. Kosem, S. Krek, Ljubljana: Ljubljana University Press, 387–398. Prieiga internete: <https://euralex.org/publications/terms-embraced-by-the-general-public-how-to-cope-with-determinologization-in-the-dictionary/>.

Renouf Antoinette 2017: Some corpus-based observations on determinologisation. – *Neologica* 11: *La néologie en terminologie*, 21–48.

Rudzevičienė Odilija 2015: *Vaikų alergija maistui*: mokomoji knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Pagrindai 2019: *SNOMED CT pagrindai*: metodinė priemonė, Vilnius. Prieiga internete: <https://www.snomed.lt/wp-content/uploads/2020/12/SNOMED-CT-PAGRINDAI.pdf>.

SNOMED CT – *SNOMED CT naršyklė*. Prieiga internete: <https://www.snomed.lt/snomed-ct/> [žiūrėta 2020 m. lapkričio – 2021 m. kovo mėn.].

TLK-10-AM – *TLK-10-AM Sisteminių ligų sąrašas*, 2015. Prieiga internete: <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp>.

TŽŽ 1936 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, sud. K. Boruta, P. Čepėnas, A. Sirutytytė-Čepėnienė, [Kaunas]: Spaudos fondas.

TŽŽ 2013 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, red. A. Kaulakienė, S. Keinys, B. Kurkulis, V. Račiūnaitė, V. Žalkauskas, Vilnius: Alma littera.

VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, elektroninis variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/> [žiūrėta 2021 m. sausio mėn.].

VPLŽ – *Vaikų priežiūros ir ligų žinynas* 1, vyr. red. V. Basys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

Žagar Mojca 2005: Determinologizacija (na primeru terminologije fizike). – *Jezik in slovnstvo* 50(2), 35–48. Prieiga internete: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-S941VDJA/67ca0698-7e9b-430d-bf44-68a1f913156b/PDF>.

Žilinskienė Vida 1997: Terminų pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – *Acta Linguistica Lithuanica* 37, 46–52.

Žilinskienė Vida 2000: Technikos terminai „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – *Acta Linguistica Lithuanica* 43, 176–182.

Župerka Kazimieras 2000: Kalbotyros terminai publicistikoje. – *Darbai ir dienos* 24, 175–182. Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/zuperka.pdf>.

www.allergomedica.lt [žiūrėta 2021 m. vasario mėn.].

www.rutadubakiene.com [žiūrėta 2021 m. vasario mėn.].

Багиян Александр 2014: Детерминологизация как результат размытости границ между специальной и общепотребительной лексикой. – *Филологические*

науки. *Вопросы теории и практики* 7(2), 28–33. Prieiga internete: <https://www.gramota.net/materials/2/2014/7-2/6.html>.

Суперанская Александра, Подольская Наталия, Васильева Наталия 2003: *Общая терминология. Вопросы теории*, отв. ред. Т. Канделаки, Москва: Едиториал УРСС.

Татаринов Виктор 2006: *Общее терминоведение: энциклопедический словарь*, Москва: Московский лицей.

Шмелева Ольга 2010: Изменение сущностных свойств термина в процессе деспециализации и детерминологизации. – *Вестник МГОУ* 4, 46–52.

Terms and Non-terms in Popular Media

SUMMARY

The article discusses the usage of Lithuanian terms in popular online media. The research sought to determine in which meaning – special (terminological) or determinologized – the language units functioning as terms in medicine are used in online media and to identify other semantic changes of those terms. The article showcases the dynamics of terms.

The object of the research is the medical term *alergija* ‘allergy’ and the complex terms formed with it. The DELFI.lt corpus consisting of the texts published in the news portal of the same name in the period 2014–2016 was selected as the major source for the study. The traditional methods of corpus analysis were applied: analysis of *alergij** concordance, knowledge-rich contexts, collocations. The data from the corpus were compared with the data from the texts of allergology and structured terminological resources (e.g. SNOMED CT, etc.).

The study of the usage of the term *alergija* ‘allergy’ and the complex terms formed with it in the popular media revealed that the core of the medical meaning is usually retained in it and they are used as terms. The cases of full determinologization account for barely 3 per cent, and they mainly appear under the heading of News. The data from the specialized medical content corpus also support the idea that when writing on the topics of medicine or health, it is not a commonplace practice to also use the terms from that domain in the figurative meaning. Of course, to make more solid generalizations, the study should encompass a much higher number and diversity of terms.

The data yielded from the analysis of the usage of the terms in question can illustrate the statement of terminology that the semantics of the terms used in a non-scientific discourse undergoes certain changes. A part of those changes – a broader meaning, the reduced

definiteness of meaning, different systemic relations, the negative connotation – are seen or implied by knowledge-rich contexts and collocations. Connotation directly depends on style and context, but there are no grounds to state that the changes in the scope and definiteness of the terms in question have taken place in the media specifically or, more generally, in the non-scientific discourse, because scientific concepts and terms themselves are dynamic.

While attempting to determine which attributive phrases are terms and which are not, it turned out that complex terms vary greatly in the media, but variation is also observed in the language of a specialized health website; it is also found in scientific discourse. What is more, pseudo terms (e.g. *alergija šalčiui* ‘cold allergy’) are not only found in the media but also in other professional texts intended for the general public. Therefore, the research also pinpointed the need for the research focusing on the usage of terms in the Lithuanian science popularization discourse.

Įteikta 2021 m. balandžio 21 d.

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

asta.mitkeviciene@lki.lt